

Rina Kralj-Brassard, *Dubrovačko nahodište i njegovi štićenici (1818–1908)*. Zagreb – Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2020, 616.

U okviru serije *Prilozi povijesti stanovništva Dubrovnika i okolice* koju objavljuje Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku publicirana je knjiga *Dubrovačko nahodište i njegovi štićenici (1818–1908)*. Knjiga predstavlja rezultat dugogodišnjih arhivskih istraživanja u Državnom arhivu u Dubrovniku i u Arhivu Dubrovačke biskupije znanstvene suradnice Zavoda Rine Kralj-Brassard, koja je i nakon objavljivanja knjige *Djeca milosrđa: napuštena djeca u Dubrovniku od 17. do 19. stoljeća* (Zagreb – Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2013) nastavila vrijedno raditi kako bi čitateljstvu na što bolji način osvjetlila životne prilike jedne marginalizirane društvene skupine, napuštene djece Dubrovnika i okolice. Knjiga je podijeljena na dvije velike

cjeline. Prva, koja se sastoji od sedam poglavlja, predstavlja studiju skrbi o štićenicima dubrovačkih nahodišta u većem dijelu dugog devetnaestog stoljeća, dok je u drugoj cjelini autorica priredila sistematizirani popis štićenika dubrovačkog nahodišta u periodu koji je naznačen u samom naslovu.

Nakon „Sadržaja“, „Predgovora“ (str. 9) i „Uvodnih napomena“ (str. 11-15), u kojima je objasnila svoje osnovne ciljeve te sažeto predstavila korištene arhivske fondove i koncepciju knjige, u prvom poglavlju „Administrativne promjene u vođenju nahodišta za francuske i austrijske uprave“ (str. 17-46) autorica piše o radu dubrovačkog nahodišta prateći njegovu integraciju u sisteme socijalno-zdravstvene skrbi Francuske i Habsburške monarhije. Posebna pažnja posvećena je ugovorima o uzimanju nahoda na odgoj

od polovine 19. stoljeća do početka 20. stoljeća, pa tako autorica nudi informacije vezane za ulazak djeteta u sistem skrbi, sadržaj dosjea i za različite obrasce koji su pratili čitav taj proces. Tekst prate i fotografije s primjerima kako su izgledali pojedini dokumenti poput individualnih dosjea štićenika nahodišta, smrtovnica mrtvorodene djece, ugovora o uzimanju nahoda na odgoj, knjižica o isplati naknade za odgoj nahoda, potvrde o prikladnosti odgajatelja i slično. I pored prisustva brojne dokumentacije koja je nastajala, između ostaloga, i sa željom da obezbijedi optimalan sistem skrbi u nahodištima, autorica ipak zaključuje da su u stvarnosti sistem skrbi u Dubrovniku pratile brojne manjkavosti.

U drugom poglavlju „Svakodnevnica nahoda između teorije i prakse“ (str. 47-72) Kralj-Brassard navodi da je administracija s vremenom postajala sve uređenija i da su skoro sve stvari vezane uz odgoj štićenika nahodišta bile praćene nekom odredbom, propisom ili pravilnikom. Poštivanje ovih akata koji su uključivali pravila odgoja za konačni cilj trebalo je da ima štićenika koji je zdrav i dobro uhranjen

adolescent. Autorica ukazuje na određene kontradiktornosti koje su pratile proces uzimanja nahoda na odgoj prisutne na relaciji kandidat za odgajatelja – župnik – općinske vlasti, te je na nekoliko primjera svjedočenja župnika predstavila iznimno teške životne prilike u kojima su u hraniteljskim porodicama na selima odgajana ova djeca. Na osnovu negativnog izvještaja kotarskog liječnika iz decembra 1889. godine koji je autorica prezentirala, vidljivo je da ni situacija u samim nahodištima nije bila naročita bolja, a kao jedan od osnovnih problema prepoznat je čest nedostatak dojilja u nahodištima. U ovom poglavlju Kralj-Brassard donosi i niz podataka o prehrani dojenčadi u nahodištima, sifilitičnoj dojenčadi, načinu krštenja nahoda ili obreživanja dječaka ako je bilo riječ o izvanbračnim dječacima židovske vjeroispovijesti, kao i o iskorištavanju nahoda kao radne snage od strane odgajatelja.

Nakon što bi napunili deset godina, nahodi su prestajali biti pod izravnom skrbi nahodišta, te je obično započinjao postupak dodjeljivanja skrbnika kojeg su određivali

općinski sudovi. U devetnaestom stoljeću nakon pređene dobne granice od deset godina smatralo se da su nahodi bili sposobni svojim radom pokriti troškove uzdržavanja, a najčešće bi život nastavljali u odgajateljskoj porodici. Međutim, značajan je broj nahoda čija se imena ne nalaze na spisku desetogodišnjih štíćenika, a upravo se ta djeca nalaze u istraživačkom fokusu autorice u trećem poglavlju knjige naslovljenom „Doživjeti desetu“ (str. 73-97). Kralj-Brassard čitateljima nudi rezultate iscrpne analize smrtnosti štíćenika dubrovačkog nahodišta u dojenačkoj dobi i ranom djetinjstvu. Situaciju u Dubrovniku u 19. stoljeću komparira s drugim područjima u Hrvatskoj, ali i u ostatku Evrope. Predstavljene podaci ukazuju na visoku stopu smrtnosti nahoda i na opravdanost autoričinog početnog pitanja u ovom poglavlju da li su domovi za nezbrinutu djecu ispunili svoju glavnu svrhu osnivanja koja se trebala ogledati u spašavanju života napuštene djece ukoliko se u obzir uzmu izračuni smrtnosti u 19. stoljeću. Njeno pitanje je svakako na tragu zaključaka Davida I. Kertzera, koje i sama spominje, a koji je na

italijanskom primjeru u knjizi *Sacrificed for Honor: Italian Infant Abandonment and the Politics of Reproductive Control* (Boston: Beacon Press, 1993) iznio tvrdnju da bi uzroke za dugovječnost nahodišta mogli tražiti u činjenici da su lokalne i nacionalne vlasti kroz povijest štítile očeve vanbračne djece.

„Odgajiteljstvo kao privredna djelatnost“ (str. 99-110) naslov je poglavlja u kojem Kralj-Brassard odgoj nahoda predstavlja kao pomoćnu privrednu djelatnost iz razloga što su pojedini odgajatelji u štíćenicima nahodišta vidjeli priliku za dodatnu zaradu. Prema riječima autorice, hranarina je bila siguran izvor prihoda, što je motiviralo brojne obitelji da se potrudu oko dobivanja saglasnosti za udomljavanje djeteta i pored činjenice da nisu bili prikladna obitelj za prihvatanje napuštene djece. U ovom poglavlju čitateljima je prezentiran prostorni raspored štíćenika dubrovačkog nahodišta na osnovu podataka iz različitih popisa koje su vodili Uprava nahodišta i seoski župnici.

Uz određene razlike u provedbi odluka, austrijska vlast je zadržala

mogućnost koja je predviđena u odredbi o osnivanju Hospitla milosrđa 1432. godine, a koja je davala pravo roditeljima da vrate svoje djecu koju su ostavili u nahodištu uz nadoknadu troškova odgoja ili besplatno ukoliko su bili siromašni. Mali broj pokušaja obnavljanja obiteljskih veza između bioloških roditelja i napuštene djece iz dubrovačkog nahodišta predmet je istraživanja u poglavlju naslovljenom „U potrazi za potomstvom“ (str. 111-136). Kralj-Brassard čitateljima predstavlja nekoliko primjera kroz koje vidimo da su majke i očevi pokušali vratiti napuštenu djecu, ali i primjere u kojima su nekadašnji štićenici dubrovačkog nahodišta pokušavali pronaći svoje biološke srodnike. Biološki roditelji su prilikom napuštanja djece ponekad ostavljali određene znakove raspoznavanja, uglavnom predmete iz svakodnevne upotrebe dostupne siromašnim članovima društva. Autorica napominje da su tokom 19. stoljeća u dubrovačko nahodište primana i napuštena djeca s Korčule, iz doline Neretve te iz južne i istočne Hercegovine. Krajem 19. i početkom 20. stoljeća broj štićenika

iz Mostara činio je 3 do 4% ukupnog broja štićenika. U „Zaključnim razmatranjima“ (str. 137-142) autorica se ukratko osvrnula na prethodna poglavlja ističući osnovne rezultate svojih istraživanja.

Izuzetnu vrijednost ovoj publikaciji daje njena druga cjelina „Štićenici dubrovačkog nahodišta 1818–1908.“ (str. 143-463) u kojoj je autorica na preko 300 stranica objavila popis štićenika u spomenutom periodu na osnovu rekonstrukcije različite izvorne građe. Osnov za ovakvu vrstu priloga predstavljali su zapisi u maticama krštenih nahodišta koje su sačuvane do 1896. godine, kao i upisnici o prihvatu štićenika u bolničko nahodište za period od 1897. do 1908. godine. Kralj-Brassard je podatke podijelila u četiri rubrike. U prvoj je navođeno ime i prezime štićenika s unesenim promjenama ako je do njih dolazilo, dok se u drugoj rubrici nalazi datum upisa / rođenja / krštenja. Treća rubrika je poslužila za navođenje podataka koji mogu doprinijeti utvrđivanju podrijetla štićenika, a svi ostali podaci vezani za štićenike, uključujući i datum smrti ukoliko je poznat, smješteni

su u posljednju, četvrtu rubriku. Na kraju knjige se nalaze popis neobjavljene izvorne građe (465-469), popis objavljene izvorne građe i korištene literature (471-480), kazalo imena (481-594), kazalo mjesta (595-603) i sažetak na engleskom jeziku (605-609).

Knjiga Rine Kralj-Brassard o dubrovačkom nahodištu i njegovim šticienicima u periodu od 1818. do 1908. godine još je jedan vrijedan prilog proučavanju prošlosti napuštene djece Dubrovnika i okoline nastao iz pera ove autorice. Nakon što je u prvom dijelu knjige detaljno predočila brojne životne (ne)prilike s kojima se susretala ova marginalizirana društvena skupina, čiji su pripadnici pogrdno nazivani „spurjanima“, „bastardima“, „mulanima“ i drugim sličnim nazivima, autorica je u drugom dijelu knjige čitateljima, kroz izuzetno preglednu tabelu, prezentirala bazu podataka koja sadrži niz informacija o šticienicima dubrovačkog nahodišta. Rezultati istraživanja i prikupljeni podaci predstavljeni u ovoj

publikaciji plod su dugogodišnjeg predanog rada u dubrovačkim arhivima i zasigurno će biti od velike koristi istraživačima iz razloga što predstavljaju dobar temelj za istraživanje brojnih segmenata historije Dubrovnika i njegove okoline, ali i kao primjer autorima iz drugih sredina na koji način mogu pristupiti izučavanju srodnih tema na različitim geografskim prostorima. U konačnoj ocjeni treba istaći da je autorica još jednom na uspješan način odgovorila na poziv koji je još u 19. stoljeću poslao francuski historičar Jules Michelet pozvavši historičare da pišu o onima „koji pate, rade, propadaju i umiru, a da nemaju priliku da iskažu svoje patnje“ (citirano prema: Džeremi Blek, Donald M. Makrejld, *Izučavanje istorije*, Clio, Beograd, 2007, 63-64) što je svakako bila jedna od poruka vodilja historičarima koji su svoj „istraživački vijek“ u cijelosti ili djelomično posvetili proučavanju marginaliziranih društvenih skupina.

Amer Maslo